

ENSINAR

Ensinar... non sen a poesía

Desde *Alicia no País das Marabillas* ata *As aventuras de Tom Sawyer* obsérvase unha constante na literatura anglosaxoa dirixida ao lectorado novo. Falamos da parodia dos recitados poéticos habituais nas aulas escolares británicas ou americanas, tal como se le nos relatos emblemáticos de Lewis Carroll e Mark Twain. Mais, naturalmente, hai parodia porque había recitados. En realidade, entre nós (falamos non só de Galicia, falamos de todo o ámbito da península Ibérica) o que non había daquela era literatura para a infancia, é dicir, publicacións especialmente concibidas para seren lidas por nenos e nenas. Fóra, claro, dos libros escolares. Había poesía nas aulas? Si: unha poesía que seguramente os nenos recitaban de memoria, como Alicia e o pobre Tom Sawyer (pobre porque se queda a medias no recitado, o seu nunca foi o éxito escolar), de contidos relixioso, moralizante e patriótico. Ben parodiábelo, logo. Mais cando por fin o asentamento definitivo dunha literatura para a infancia, tardío entre nós (e aquí “nós” é xa en Galicia e en galego), non hai apenas trazos nin desa poesía escolar nin, consecuentemente, da súa parodia. Seica a poesía está a ser desterrada das aulas. Unha catástrofe que non se inclúe nas estatísticas dos informes PISA nin da OCDE. Pero catástrofe á fin, pensamos nós. E contra esa catástrofe perfectamente evitable se erguen os artigos deste monográfico.

Cales son as causas da tal catástrofe? Non podería ser a propia poesía responsable do seu desterro das aulas? Se a poesía escolar responde ao modelo que vimos de sinalar - relixiosa, moralizante e patriótica, é dicir, fiel ao modelo “nacionalcatólico” imposto polo franquismo ... e, aí!, aínda de cando en vez recuperado por certa dereita- ben estaría que fose desbotada. Mais é obvio que non é esa a poesía que escriben hoxe os poetas que fan os seus versos pensando na infancia e mesmo -verémolo- na adolescencia. Como non era tampouco antes a única poesía que se podía ofrecer á rapazada nas escolas. En realidade, a mellor poesía, a poesía que fai cantar as palabras, nunca deixou de estar do lado da infancia, á marxe das decisións institucionais da escola. É a poesía que as nais e pais sempre cantaron aos seus fillos no berce ou para acompañar o seu sono; a que nenos e nenas cantaban nos seus xogos; a que irrompía en moitos dos contos que escoitaban ás avoas e os avós, en forma de adiviñas, esconxuros ou fórmulas máxicas. É esa a poesía que, atención!, hoxe corre perigo de ser esquecida e desaparecer porque a infancia xa non ten espazos abertos onde xogar os vellos xogos. Unha poesía, que encerra o mellor da memoria popular, que pode acabar contaminada e finalmente arrombada por, por exemplo, os slogans dos avisos publicitarios.

A escola pode e debe erguerse contra esa lamentable perda. Algúns poetas de nós así o entenderon desde hai xa tempo, non só alimentando os seus versos das vellas e riquísimas sementes do folclore, senón trocándose eles mesmos en investigadores e recuperadores dese acervo popular e, na súa condición de mestres (porque moitos dos poetas foron, ou son aínda, tamén mestres: velaí os artigos de Helena Villar e Antón Cortizas, a entrevista con Antonio García Teijeiro), empurrando ao seu alumnado a secundalos nese traballo. Pensemos no admirable Bernardino Graña, nos anos sesenta, recompilando desde as aulas da Escola Fingoy os contos populares galegos nun labor pioneiro.

Non foi mestre escola quen merece sen dúbida o nome de patriarca da nosa poesía infantil e a quen merecidamente se lle vai dedicar o Día das Letras do ano vindeiro. Falamos, naturalmente, de Manuel María. Del e dos seus poemarios esenciais -*Os soños na gaiola* e *As rúas do vento ceibe*- fala o artigo que se poderá ler en *Recensións*. Que porén non pretende ofrecer un estudo dos autores, obras e correntes que, trala figura senlleira do poeta da Terra Chá, conduciron a actual vizosa riqueza da nosa poesía para a nenez e que obviaremos citar aquí. Esa perspectiva aparecerá tan só na medida en que resulte pertinente para a que preside o noso obxectivo: demostrar que a palabra poética ofrece hoxe, se non o facía xa antes, as máis diversas oportunidades para que o profesorado faga de novo vibrar e emocionarse con ela o seu alumnado.

As estratexias son tamén múltiples, como o evidencian as experiencias recollidas nos últimos artigos, que son tan só algúns exemplos seleccionados dos distintos niveis educativos, incluído o universitario (nas aulas de formación do profesorado porque, como salientan Anna Ballester e García Teijeiro na entrevista, non haberá

SEN A

NON

mestres que fagan amar a poesía se eles previamente non a coñecen e aman). Nesas experiencias recupéranse ás veces as voces dos grandes clásicos (Rosalía a primeira!) porque os nenos e nenas teñen oídos para elas e a veces tamén ollos: fan vídeos coas palabras de Rosalía!

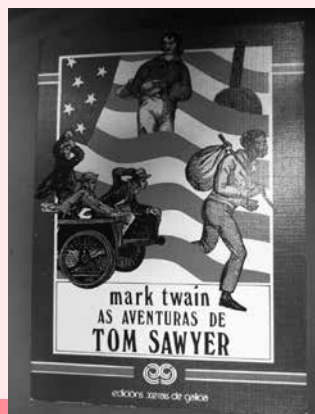
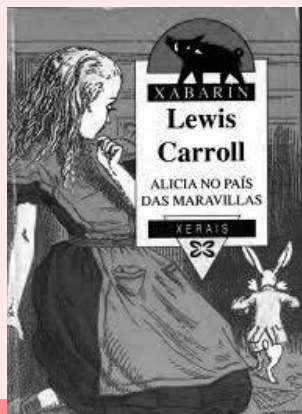
Contra a tendencia a entalar o concepto "poesía infantil" dentro dun marco reducionista de propiedades prefixadas, a poderosa nómina dos nosos e nosas poetas, que levan desde os anos oitenta cultivando o xénero, teñen demostrado que todo o complexo mundo da alma infantil pode atopar versos onde reflectirse e proxectarse. Por outra banda, contamos tamén con grupos musicais que arriman a eses versos a música que sempre foi un compoñente inseparable da poesía (véxase o artigo sobre os libros CD). As editoras galegas están a ser hoxe pioneiras en propoñer novas fórmulas para a presentación da poesía dirixida aos pequenos lectores, seguindo modelos que teñen os seus antecedentes nas concepcións innovadoras de Gianni Rodari, Anna Pelegrín e Federico Martín Nebra (véxase o artigo "Federico Marín e a poética da paideia").

Se *Os soños na gaiola* marcou un fito fundamental como iniciador da poesía infantil na literatura galega, *Cidades*, de Fran Alonso fixo o propio co mesmo xénero dirixido ao público adolescente. O primeiro na década dos 60 e centrado no ámbito rural e o segundo nos 90 e coa cidade como temática e concepción construtiva, configurando, así, unha cartografía urbana. Nas múltiples edicións da antoloxía *Poetízate*, recolle cerca de 200 textos desde Rosalía de Castro ata as poetas actuais máis novas, cunha introdución e comentarios finais que desmontan os posibles prexuízos cara á poesía con moita retranscrición, sensibilidade e bo humor. Na última edición, subtitulada *Poesía e rebelión*, aparece tamén a voz continuadora da tendencia que el inaugurou: a de Carlos Negro, autor de títulos tan importantes para este xénero no ensino secundario como *Maquinaria* ou *Penúltimas tendencias*, que sumaron, con tanta calidade como deliberación, múltiples lectores de poesía desde os institutos.

Sen dúbida, tería sido moi enriquecedor poder contrastar a nosa situación con outras alén o Miño. Quede para outra ocasión, que nin o tempo nin o espazo dispoñibles nolo permitiron. Como xa adiantamos, a nosa atención concentrouse no contraste de opinións sobre as posibles direccións a adoptar nas aulas para o tratamento da poesía, tanto desde un punto de vista estritamente curricular como tamén no ámbito das actividades paralelas ao temario oficial. Se tivéssemos que pechar o noso percorrido cunha conclusión orientada a garantir a superación da catástrofe que ao inicio evocabamos, sería esta: que o excesivo peso das cuestións gramaticais no estudo das primeiras linguas, ou do historicismo no campo literario, en ningún caso debería limitar os espazos para o pracer lector, a creación de texto libre e o xogo poético. ■

Rosalía Fernández Rial e Miguel Vázquez Freire

Coordinadores do monográfico

POESÍA